

A Tan Kapuja Buddhista Egyház erkölcsstan oktatásának alapelvei és gyakorlata

A Tan Kapuja Buddhista Egyház 1991-ben jött létre öt buddhista kisközösség összefogásaként. Az Egyház még abban az évben létrehozta felsőoktatási intézményét, A Tan Kapuja Buddhista Főiskolát, hogy a buddhizmus tanítását és kultúráját felsőfokon képviselje Magyarországon. 2004-ben elvállalta egy közoktatási intézmény, a Kis Tigris, mai nevén: A Tan Kapuja Buddhista Gimnázium és Szakiskola fenntartói feladatait is. Jelenleg az Egyház tíz közösségből áll. Az egyház keretein belül működő Tejút Buddhista Pedagógiai Központban 2002 óta folynak kutatások a buddhista pedagógia magyarországi alkalmazhatóságáról. Azóta havi rendszerességgel zajlanak a gyerekeknek tartott foglalkozások, s évi három alkalommal tartunk gyerektábort. A buddhista hittanoktatás 2013-ban indult el.

Általános célok:

A buddhista pedagógia sok ponton illeszthető a nyugati pedagógia célkitűzéseivel és számos területen gazdagíthatja is azt, kiegészítheti az oktatási-nevelési folyamat eredményeit azzal, amit fontosnak tart a buddhizmus. Ilyen az, hogy a gyerekek helyesen felmérjék azt az összefüggésrendszert, amelyben élnek, s a bennük rejlő lehetőségek, velük született tehetségek egészét képességekké fejlesszék.

Ennek érdekében szükséges az, hogy kialakítsunk egy olyan nevelési, erkölcsoktatási elméletet és gyakorlatot, amely lehetővé teszi, hogy a gyermekekben élők maradjanak bizonyos velük született képességek, illetve megkapják a támaszt a bennük rejlő lehetőségek kibontakoztatásához.

A buddhizmus szellemében fontosnak tartjuk, hogy a nyitottság, a megismerésvágy, a kíváncsiság, a tudni akarás, a fejlett kifejezésbeli gazdagság, mely nemcsak szóbeli, sőt leginkább nem az, az eredeti látásmód, a könnyedség, a játékoság és a közvetlenség értékeit is fenn tudjuk tartani, meg tudjuk erősíteni a gyerekekben. Emellett fejlesztésre szorulónak tartjuk a következőket: a felelősségtudat, az önrendelkezés, az önuralom, a fegyelmelzetség, az összpontosító képesség, az együttérzés, a készen kapott tudás visszaadása helyett képességek kibontakoztatása,

az életközeli tanulással elnyert tudás ötletgazdag és megoldásközpontú alkalmazása, az erkölcsös és önfejlesztő magatartás- és tevékenységformák.

Ezzel a buddhista pedagógia szerves része tud lenni a nyugati pedagógiának. Nem a keleti oktatási-nevelési módszereket kívánjuk adaptálni, hanem a keletiből és a nyugatiból a legjobb elemeket ötvözni egy olyan folyamatban, amely igyekszik megtalálni a középutat és egyensúlyt a nyugati és a keleti világ, kultúra eszményei és értékei között. Nem az a cél, hogy a mai világban a nyugati életstílustól eltávolodott emberek képződjenek, hanem olyanok, akik többletképességgel és az összefüggésekbe mélyebben hatoló látásmóddal felvértezve képesek helytállni környezetükben, fáradhatatlanul, kitartóan, eltökélten és hatékonyan munkálkodva önmaguk s a világ jobbításán.

Alapelvek:

A buddhizmus középpontjában nem a hit, hanem a megismerés áll, vagyis nem dogmákra, tantételekre épül, hanem a tapasztalatokra, s az azokból fakadó belátásokra. A gyermekek esetében ez olyan megismerést jelent, amelynek során a kiindulópontot a gyermek eredeti, befolyásoktól mentes látásmódja jelenti. A megismerés során a felfedezés élményéhez a megismerés öröme társul. Miközben a gyermek kíváncsisága érdeklődéssé mélyül, játékában és támogatott apró felfedezéseiben feltárja a körülötte lévő világot, s megtanul abban tájékozódni. Szabadon kísérletezve, az eredményeket elismerve a kisgyermek gyorsabban és élményszerűen fogadja be és fejezi ki mindazt, amit megtud, amit gondol a környezetéről és amit érez mindezzel kapcsolatban. Tájékozottsága révén pedig képes lesz arra, hogy saját életét és környezete sorsát a tudatos döntései nyomán és erkölcsös alapállásból fakadó tettei révén pozitív irányba befolyásolja.

A buddhizmus nem térítő vallás, nem erőltet rá a gyermekre világnézetet, legfeljebb hitelesen igyekszik azt megjeleníteni, mint hatékony lehetőséget az emberben rejlő képességek teljes körű kibontakoztatására. Az oktatók tehát leginkább az oktatási attitűdjeikben is megnyilvánuló életmódjukkal, mindenekelőtt az állandó önmeghaladás igényével közvetítik a tőlük telhető legmagasabb szinten mindazt, amit sikerült megvalósítaniuk a Buddha útmutatásaiból.

A buddhista oktatásban – mind a tanító, mind a tanuló részéről - megismerési folyamat zajlik, a belső megismerés a cél, amelynek megközelítésében az emberi lét igazi tartalmakkal telítettsége úgy érhető el, ha magunkat megismerjük, ha a tudati folyamatainkkal tisztában vagyunk, megpróbáljuk magunkat átalakítani, jobbá, éberebbé, tudatosabbá tenni, a megismerésünket a végső valóság irányába fordítani.

Különösen fontosnak tartjuk az oktatók részéről a folyamatos önfejlesztést, a konkrét buddhista bölcséleti tudásban való elmélyedést és annak a mindennapokban történő alkalmazását, mert a jó tanár a saját példáján keresztül, vagyis saját reakcióival, viszonyrendszerével tanít elsősorban, bármiféle ismeret átadása csak ennek hiteles voltán keresztül juthat el a tanítványokhoz.

Buddhista erkölcsoktatás mintatanterv:

Az oktatás során nagyban építünk a szakértőink által megfogalmazott Buddhista erkölcsoktatás mintatantervre. Mintatantervünk célja: összefoglalást, útmutatást nyújtani azoknak, akik Magyarországon buddhista erkölcsoktatást tanítanak az általános

iskolák első nyolc évfolyamában. Tantervünk feltételezi, hogy az erkölcsstanárok oktatásra felkészített, megfelelő filozófiai, pedagógiai ismeretekkel rendelkező, életvitelükben a buddhista értékeket és célokat tükröző oktatók, akik ismerik és szeretik tanítványaikat, ismerik életkori sajátosságait, s akik a rájuk bízott ismereteinek fejlődését, mindennapi helyzetüket és gondjaikat figyelembe véve készítik el az egyes tanulócsoporthoz tanmenetét és óravázlatait.

A tanmenet útmutatóként, vonalvezetéként működik, vagyis olyan segítő eszköz, amely mentén megtartható egy-egy évfolyam számára az erkölcsstan oktatás, ám mindvégig elsőbbséget élvez a gyermekek aktuális érdeklődése, amelyhez igazodva mintegy válogatni lehet a felmerülő témákhoz illeszkedve a tanmenetben vázolt ismeretterületekből, gyakorlatokból, tevékenységekből. Az óraszámokat az erkölcsstan tanár belátása szerint osztja fel a témakörök között. Ugyancsak az ő döntése, hogy a rendelkezésre álló óraszámot milyen arányban használja fel a hagyományos ismeretközlésre, a kooperatív tevékenységre, beszélgetésre, az önállóan végeztetett tanulói munkára vagy az ismétlésre, rendszerezésre.

Tanmenetünk A Tan Kapuja Buddhista Egyház Egyházi Tanácsának jóváhagyásával és támogatásával készült. Az ajánlott tanmenet elemei egymásra épülnek. Bár meghagyják az oktató szabadságát az egyes témák feldolgozására nézve, de irányban is tartják a haladást. Tanmenetünkötől a speciális nevelési igényűek (csökkent látóképességűek, hallássérültek...) oktatásánál szükségesnek tűnhet akár jelentősen eltérni, alkalmazkodva a számukra bevált, hasznos oktatási módhoz.

A kitűzött nevelési célok:

- eredeti látásmód, megismerésvágy, nyitottság, könnyedség, játékoság és közvetlenség megőrzése
- az összpontosító képesség, az összpontosított figyelem, a fokozódó éber jelenlét és testtudatosság elérése
- az önuralom, az önfegyelm megtámogatása
- az önnevelés igényének kialakítása
- az együttérzés kibontakoztatása, másság tiszteletben tartása, környezet, élőlények tisztelete
- az élet mindenekfeletti tisztelete kapcsán annak tudatosítása, hogy életünk elválaszthatatlanul kapcsolódik más lények életéhez, ami felelősségvállalásra sarkall
- megfigyelőképesség és tudatos érzékelés kitágítása
- a kreativitás fejlesztése
- önálló vélemény formálása és megfelelő módon történő kifejezése
- mások véleményének tiszteletben tartása
- játék és fegyelmezettebb körülmények között egyaránt örömmel tanulás képessége
- a konfliktusok felismerése, azok megoldása, vagy megoldásukban segítségnyújtás

- az értékek felismerése, helyesen választás és kiállítás mellettük
- legyen az felnőtt vagy gyerek, a sajátjától vagy a megszokottól eltérő külsejük, szokásaik elfogadása, nem ítélezés felettük
- a saját és mások munkájának tisztelete, a siker és a kudarc helyükön kezelése
- a rászorulóknak segítése
- bizalommal, jó szándékkal fordulás szüleik, tanáraik, társaik felé
- társaik segítése a közös feladatok megoldásában.

Elsajátítandó alapismeretek:

- a Buddha élete
- a Négy nemes igazság
- a Nemes Nyolcúttú Ösvény, a buddhista életvitel vezérfonala
- a középút
- az öt szabály (pancsasila)
- szertartás, szobrok és szertartási eszközök
- ülés módok
- alap meditációs gyakorlatok
- ünnepek
- Létkerék
- a keleti kultúrák egyes jellegzetességei
- a buddhizmus irányzatai
- szerzetesek, kolostori élet

Ezek - korosztálytól függően - különböző mélységű és részletezettségű oktatására kerül sor:

Erkölcsei alapok:

Az öt erkölcsi szabály (pancsasila):

- ahimszá (*ahimsa*) – erőszakmentesség, ártatlanság, tartózkodás az élet kioltásától – sőt: nem-ártás a lét minden síkján, fizikai, szóbeli, gondolati nemölés – pl. tudati tényezőink, tőlünk függetlennek tűnő objektumok nem ellenségként, ellenfélként, riválisként kezelése, vagyis: nem szembenállás

- szatja (*satya*) – igazmondás, tkp. igazságosság, hamisságtól mentesség realizálása

- asztéja (*asteya*) – nem-lopás, nem-eltulajdonítás, tkp. tartózkodás annak elvételétől, amit nem adtak nekünk

- brahmacsárja (*brahmacarya*) – önmegtartóztatás, mértékletesség, mértéktelenség kerülése

- szuramatta (suramatta) – józanság, tartózkodás élvezeti szerektől, részegítő italoktól, amelyek mámort okoznak, vagyis nem fogyasztunk olyan bódulatot okozó szert, ami ítélőképességünket csökkenti, különösképpen azért, hogy ne szegjük meg az előző négy előírást.

Az erkölcsi alapok tekintetében a következő két útmutatást tekintjük mérvadónak:

"Először az üdvös állapotok kiindulópontja tekintetében szilárdítsd magadat, vagyis a megtisztított erkölcsi fegyelemben és a helyes szemléletben. Azután, ha az erkölcsi fegyelmed már tiszta, és a szemléleted hiteles, akkor gyakoroljad az éberség négy megalapozását." - mondta Buddha a gyakorlásról. (Samyutta-nikája XLVII. 3.)

A helyes erkölcsi tanítások lényegét a következő idézet tartalmazza: "Tartózkodni minden gonosztól, művelni a jót és megtisztítani a tudatunkat - ez a Buddhák tanítása." (Dhammapada 183.) "Az erkölcsi fegyelem gyakorlása kell, hogy kormányozza a külső cselekvés két legfőbb csatornáját, a beszédet és a testet, továbbá egy harmadik létfontosságú területet is - az ember megélhetésének a módját." (Bhikkhu Bodhi)

Az öt szabály (pancsasila) és a Nemes Nyolcórétű Ösvény összetevői nem lépcsőfokok, amelyeket egymás után kell követni, a cél, hogy idővel mind az öt illetve nyolc tag egyszerre, egymást támogatva legyen jelen.

A cél elérésig hagyományosan érdemes egy sorrendet követni az ösvény kibontakoztatásában. Elsőként a magasabb erkölcsi fegyelem csoportjának tagjait közvetítjük: helyes beszéd, helyes cselekvés, helyes megélhetési mód. Ez úgy tud a legeredményesebben megvalósulni ebben az életkorban, ha egyfelől megfelelő mintát látnak maguk előtt, másfelől ha a buddhista értékszemplélet kapcsán kibontakozó magasfokú erkölcsi hozzáállás nem dogmatikusan értelmezett életszabályok, hanem belátás nyomán születik meg bennük.

A káros hajlamokat megfékező önkorlátozás elsajátítása, vagyis az erkölcsi fegyelem benső támasszá válása érdekében a gyakorlatok mellett alkalmat kell adni a fiataloknak arra, hogy a mindennapi életükkel kapcsolatos kérdéseiket, kihívásaikat is felvethessék és az azokra megtalálandó válaszhoz útmutatást, segítséget kapjanak.

Az alkalmazott főbb oktatási eszközök és módszerek:

- csoportépítő, -erősítő, ismerkedős játékok
- beszélgetések érzelmileg motivált kérdések, világban zajló események, személyes élmények nyomán, az általános tanulás megfogalmazásának igényével
- példamutatás, magyarázatok példákkal és ezek után a saját életükből példák, amit megbeszélünk
- megfigyelések végeztetése
- a különféle korokból vett szemléletes képek segítségével a buddhizmus különféle korszakainak, szimbólumainak, kultúrájának bemutatása
- értékelések és ítéletalkotások ütköztetése
- mesemondás, történetmesélés, példázatok bemutatása, olykor ezek dramatizálása
- szemléltető ábrák megbeszélése, elemzése
- élményrajzok, mandalakészítés, origami

- filmnézés
- kreatív, kézműves tevékenységek, ennek során a kooperatív projektmunka tervezéssel, együttműködéssel
- mozgásra, testtudatosságra épülő feladatok
- énekes és zenés gyakorlatok
- az év ünnepeihez kapcsolódó foglalkozások
- a rendszerezés, összefoglalás és értékelés játékosan tesztelő feladatai
- éber jelenlétet, összeszedettséget fejlesztő, erősítő gyakorlatok
- elmélyedés a testre és a légzésre, majd az érzékszervekre, később az érzések, gondolatok, szándékok keletkezésére irányuló figyellel, s egyéb ihletett megoldásokkal.

A tanórai foglalkozásokon előnyben részesítjük a frontális oktatással szemben a kooperatív oktatás eszköztárát. Fontosabb a gyermekeket arra bátorítani, hogy saját munkafüzetet vezessenek, amelyekbe rajzolhatnak, leírhatják a számukra legfontosabb ismereteket, s képeket ragaszthatnak, stb. Minden témakörhöz igyekszünk változatos módszereket, eszközöket alkalmazni, mint például a képzőművészeti alkotások (festés, rajzolás, színezés, gyurmázás, tépés- vagy vágás- ragasztás), zenehallgatás, irodalmi művek, filmek, tanmesék, népmesék, mozgásos és testtudatosságot fejlesztő játékok, encounter gyakorlatok, stb.. Az élményszerű, megtapasztalásra épülő kiindulási pont mindig motiváló a gyerekek számára, amiből kiindulva árnyaltan és több szempontúan tudjuk az adott témákat feldolgozni.

A buddhista tan felfogásának három szintjét, a pusztán hallomásból ismert bölcsességet, a gondolkodás által kialakított felfogást, a belátás révén kialakult felfogást egyaránt igyekszünk megjeleníteni az oktatás során, tudván tudva, hogy épp az első kettőt nevezhetjük másfajta megközelítésben közvetlen tanátadási módszerrel kapcsolatban állónak, míg a harmadik az, amely a közvetett tanátadással függ össze. A gyermekek esetében is éppen ez utóbbi az, amivel a leghatékonyabban tudjuk átadni számukra a buddhista szemlélet legfontosabb értékeit. Ezek közé tartoznak a közösségteremtő és hagyományörző játékok, a jóga, a kézműves-foglalkozások, a mesélés, a buddhista mandalák – a tudatot szimbolizáló körrajzok – rajzolása és festése, a mesék, keleti mítoszok fel- és megelevenítése, valamint a drámajáték, a színház, s a meditációs gyakorlatok is ezt a célt szolgálják.

A nyugalom és összeszedettség kifejlesztése nyomán érhetjük el a magasabb bölcsességet, vagyis a helyes szemléletet és a helyes szándékot. E téren helyes módszernek az ismeretek megosztása mellett az interaktivitás, a látszólag kötetlen, a gyermekek tudatát érdeklő, időszerűen, fejlettségi fokuknak megfelelően megmozgató kérdésekről való beszélgetés bizonyul. Bizonyos kérdések több, akár egymást követő évben is sorra kerülhetnek. Ennek szerepe nem az, hogy az ismétléssel eredményesebb bevésődést érijünk el, éppen ellenkezőleg: az a cél, hogy a tanulók gondolkodjanak el a kérdéseken, válaszaikat pedig éppen látásmódjuknak, megszerzett ismereteiknek és képességeiknek, tapasztalataiknak a fényében fogalmazzák meg.

A bizalommal telt légkör és bensőséges tanító-tanítvány kapcsolat alapot ad arra, hogy a gyerekek az aktuális problémáikat is megosszák az órákon. Ilyen esetben ezek a témák adják meg a kiindulási alapot, legalábbis az órák egy részét strukturálják.

Manapság jelentős problémát okoz a gyerekek körében a közösségi szellem, egymást segítő attitűd megélése, alkalmazása, ezért egy kiemelt fókuszpontja az óráknak az

együttérző, önzetlen viszonyulás erősítése az egész tanév során.

Az órák jellegzetes menete:

Az órák formai keretbe ágyazottan zajlanak. Földön, párnákon körben ülve folynak az órák. Az elején megszokott módon, az oltár felállítása után rövid szertartással kezdünk, buddhista módon, meghajlással köszönünk, gyertyát és füstölőt gyújtunk, majd elcsendesedünk. Az elcsendesedés a meditáció alapozó gyakorlataként értelmezhető. A gyerekek megtanulják a helyes meditációs ülést, légzésfigyelést, légzőgyakorlatokat. Az aktuális óra témája mellett a gyerekeket foglalkoztató dolgok megbeszélése, játék következik, a végén meghajlás, oltárbontás.

Értékelés:

Az értékelésben oktatóink az egyes iskolákban bevezetett módszereket követik. Ha lehet, törekszünk a sablonos értékelés elkerülésére, s amennyiben az iskola fogadókész rá, inkább árnyalt, komplex képet adunk a teljesítményről. Igyekszünk minden csoportban kialakítani azt a mércét, hogy a tudás érték, kitűzött cél, mely felé az ösztönzés, a pozitív értékelés vezet. Az értékelésnél inkább a figyelem-fegyelem kettőssége, a nyitottság, a megismerésvágy a döntő szempont.

A gyerekek önismeretét növeli, hogy folyamatosan alkalmazzuk a tükröztetés módszerét, mint a valamilyen struktúra köré szerveződött, bizalmi csoportműködés egyik legelőnyösebb hozadékát, hogy mindenki egy védett közegben láthasson rá saját működésére, annak előnyeire, problémáira. Az órákon lehetőség van a megértésre és új, a megszokottól eltérő viselkedési minták megismerésére, a Buddha ezekről átadott tanításának megismerésére, kipróbálására, alkalmazására. A tükrözés jelenti az alapját az értékelésnek, amit mindig megelőz az önértékelés.

Fontos elérni lehetőség szerint, hogy megszülessen egy önértékelés is, vagyis mondják el a gyerekek, mit adott nekik ez az év, miben fejlődtek, hol éreznek haladást. Félévkor és év végén is jó módszer tehát az önértékelés. Érdemes arra biztatni a gyerekeket, hogy próbálják őszintén, bátran felvállalni azt, ahogy magukat látják: szorgalmukat, jelenlétüket, figyelmüket... Ez mindig lehetőség arra is, hogy megerősítést kapjanak, vagy éppen mi is felhívjuk a figyelmüket arra, hogy miben érdemes még fejlődniük. Érdemes a pozitív képességeket hangsúlyoz(tat)ni, nem a hiányosságokat.

A gyerekek versenyeztetése, egymáshoz mérése kiváltképp kerülendő módszer. Sokkal fontosabb, hogy a tanár időnként alkalmat teremtsen arra, hogy a tanuló felmérje saját eredményeit, ő maga hangosan visszajelezzon erről, mert ez segíti a reális önismeret, a helyes önellenőrzés és önértékelés kialakulását.

Amennyiben a tanuló passzív magatartást tanúsít, teljesítménye ingadozó, új ismeretek elsajátítására nem törekszik, a gyakorlatokat kényszernek érzi, abban az esetben az oktató feladata az, hogy elsősorban azt keresse, mi lehet az az ügyes módszer (upája), amellyel jobban felkeltheti az érdeklődést, elérheti a szorgalom növekedését. Az értékelés visszajelzés a tanulónak - de az oktatónak is: egyértelmű, hogy az oktatók magukat (figyelemfelkeltő, érdeklődést fenntartó képességüket, stb.) is értékeli ilyenkor.

Alapelv esetünkben is, hogy az érdemjegy, illetőleg az osztályzat megállapítása a

tanuló teljesítményének, szorgalmának értékelésekor, minősítésekor nem lehet fegyelmezési eszköz.

Tejút gyerekfoglalkozások

Az iskolai erkölcsstan órákhoz tematikájában és célkitűzéseiben hasonló gyerekfoglalkozásokat havi rendszerességgel tartunk A Tan Kapuja Buddhista Egyház IX. kerületi (Csengettyű utcai) épületében. Előzetes jelentkezés nélkül várjuk a szülőket és gyermekeket az ingyenes alkalmakra.

Tejút buddhista gyerektáborok

A tanév alatti gyerekfoglalkozásokhoz hasonló programokra az egyház által szervezett tavaszi, nyári és őszi buddhista gyerektáborban is sor kerül.

Ennek keretében a résztvevő gyermekek megismerkedhettek a buddhista szemlélettel, a természettisztelettel és az értékörző hagyománnyal. A tábor helyszínei (ősszel és tavasszal Bajna, nyáron Mánfa) a város zajától távoleső, nagyon szép, békés helyek, ahol teljes nyugalom és csend várja a résztvevőket. A széleskörű érdeklődésnek köszönhetően nyáron két turnusban kerül sor a tábor megrendezésére, így a gyerekeknek lehetőségében állt akár az első, akár a második héten, vagy mindkét héten a táborban való részvételre.

A programok lebonyolításában közreműködő foglalkozásvezetők színes, élménydús és nagyon alapos körültekintéssel megszervezett, pontos időrend szerint zajló tevékenységeket vezetnek.

A tábor betekintést nyújt a buddhizmus szellemiségébe, alapvető szemléleti és módszertani jellemzőibe, valamint megismerteti az és egyetemesen emberi törvényszerűségeket, a cselekedetek következményeire vonatkozó tanításokat. A tábor a többrétű, sokoldalú tapasztalatszerzésre fekteti a hangsúlyt.

Érdeklődés:

A Tan Kapuja Buddhista Egyház, Tejút Buddhista Pedagógiai Központ, Csörgő Zoltán oktatásszervező, országos koordinátor Tel: 06-30-99-127-66,
csorgo.zoltan@tkbf.hu